

ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: ΜΙΑ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ;

Βασίλης Καραγκούνης

Κοινωνικός Λειτουργός MSc

Περίληψη

Στις επόμενες σελίδες εξετάζεται η ριζοσπαστική φύση της κοινοτικής εργασίας, καθώς και η δυνατότητά της να προωθήσει την ανάπτυξη της συνειδητοποίησης. Το άρθρο επικεντρώνεται στην κριτική που η κοινοτική εργασία έχει δεχθεί κυρίως μέσα από ένα Μαρξιστικό “νικηλιστικό” πρίσμα, το οποίο παρουσιάζει την εν λόγω εργασία σαν ένα μέσο κοινωνικού ελέγχου. Το βασικό επιχείρημα συνίσταται στο ότι η κοινοτική εργασία πρέπει να προωθήσει τη σύναψη συμμαχιών και όχι τον ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών καταπιεζόμενων ομάδων. Κατ’ αυτόν τον τρόπο και βασισόμενη στη φεμινιστική αρχή ότι κάθε προσωπικό ζήτημα έχει και πολιτικές διαστάσεις, το παρόν άρθρο προσπαθεί να δώσει μια πιο αισιόδοξη εικόνα της κοινοτικής εργασίας, ενός μέσου για την προώθηση της πολιτικής αφύπνισης και συνειδητοποίησης των ατόμων.

1. Εισαγωγή

Η κοινοτική εργασία σε ότι αφορά την αφετηρία της, αλλά και τη μετέπειτα πορεία και εξέλιξή της προσδιορίζεται από ένα ετερογενές πλήθος κοινωνικών και πολιτικών κινημάτων που το καθένα έχει τη δική του φιλοσοφία και στόχους. Έτσι ο όρος “κοινοτική εργασία” είναι συνδεδεμένος με αρκετά προβλήματα ορισμού και κατανόησης. Όπως επισημαίνει ο Thomas (1983:117), η κοινοτική εργασία μπορεί να πάρει πολλές έννοιες για τα άτομα που εμπλέκονται τόσο στην πρακτική της όσο και την εκπαίδευση. Κατ’ αρχήν ορίζεται ως “προσπάθεια που απαιτεί πιο συμμετοχικές σχέσεις” μεταξύ των ανθρώπων που προσφέρουν τις υπηρεσίες και των καταναλωτών αυτών. Δεύτερον, ο όρος “κοινοτική εργασία” είναι συνδεδεμένος με μια κριτική των υπαρχόντων σχέσεων εξουσίας. Τρίτον, χρησιμοποιείται σαν μια αρχή παροχής υπηρεσιών, που παραπέμπει σε ένα διαφορετικό τρόπο οργάνωσης, έτσι ώστε αυτές να είναι πιο προσίτες και οικείες στην τοπική κοινότητα. Τέταρτον, χρησιμοποιείται σαν “ένα πλαίσιο αναφοράς για μια ευρύτερη συμμαχία κοινά συνειδητοποιημένων ατόμων” που εμπερικλείει όχι μόνο κοινωνικούς λειτουργούς αλλά και άλλους, όπως για παράδειγμα, κοινωνικούς σχεδιαστές. Τέλος, ο όρος “κοινοτική εργασία”, έχει χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει ένα είδος εργασίας. Αυτό αναφέρεται σε αυτούς τους επαγγελματίες που έχουν σαν βάση την

κοινότητα και λέγονται κοινοτικοί λειτουργοί παρ' όλο που η δουλειά τους "έχει πολύ λίγα κοινά στοιχεία με την κοινοτική εργασία σαν παρέμβαση".

Στα μέσα της δεκαετίας του '70 ο Badlock (1974:18), όρισε την κοινοτική εργασία σαν ένα είδος "δράσης από επαγγελματίες που έχουν ως αντικείμενο εργασίας το να βοηθήσουν άλλους να αναγνωρίσουν προβλήματα και ευκαιρίες". Ακολούθως βοηθούν τα άτομα αυτά "να πάρουν ρεαλιστικές αποφάσεις για μια κοινή δράση προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα εν λόγω προβλήματα και ευκαιρίες αποφασίζοντας αυτοί για τους εαυτούς τους". Ο κοινοτικός λειτουργός συνεχίζει ο Badlock, συνεισφέρει επίσης στο να περάσουν αυτές οι αποφάσεις στην πράξη κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να αναπτύξουν τις ικανότητές τους και την ανεξαρτησία τους. Ένα χρόνο νωρίτερα, η Gulbenkian Foundation, Community Work Study Group (1973:47), είχε όρισει την κοινοτική δράση σαν μια δραστηριότητα που "εμπλέκει" τους φτωχούς καθώς και άλλους στη συνειδητοποίηση μιας κοινής κατάστασης που πρέπει να αντιμετωπιστεί με κοινή δράση. Απαραίτητο στοιχείο σ' αυτή τη διαδικασία είναι το να γίνει αντιληπτή η φτώχεια και η καταπίεση σαν μια κατάσταση συμφυής με το κοινωνικό και οικονομικό σύστημα, η οποία διατηρείται εξαιτίας της αδυναμίας των καταπιεσμένων. Ένα πολύ σημαντικό αντικείμενο λοιπόν είναι η αύξηση της δύναμής τους καθώς και το να κερδίσουν κατά το δυνατόν περισσότερο έλεγχο της ζωής τους και της γειτονιάς τους".

Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι οι παραπάνω απόπειρες ορισμού δημιουργούν περισσότερα προβλήματα από αυτά που απαντούν και επιβεβαιώνουν τη δυσκολία επακριβούς ορισμού της "κοινοτικής εργασίας". Αυτός ο νοηματικός πλουραλισμός συνδέεται με το γεγονός ότι η κοινοτική εργασία είναι "ανοικτή" σε ένα πλήθος ιδεολογικών απόψεων. Από συντηρητικές στρατηγικές για κοινωνικό έλεγχο ως και ριζοσπαστικές μεθόδους που μπορεί να ακολουθούν το παραδοσιακό συνεργατικό μοντέλο αυτοβοήθειας ή πιο επαναστατικούς τρόπους (Craig et al, 1982:1).

2. Ριζοσπαστική κοινοτική εργασία

Όπως έχει ήδη ειπωθεί, συχνά η κοινοτική εργασία αποτελεί μια πιο ριζοσπαστική εναλλακτική πρόταση σε σχέση με άλλους τύπους κοινωνικής παρέμβασης. Σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να πει κανείς ότι ο κύριος στόχος της είναι οι αιτίες και όχι τα συμπτώματα. Ακόμη, η ριζοσπαστική κοινοτική εργασία μπορεί να θεωρηθεί σαν μια κριτική της υπάρχουσας σχέσης εξουσίας. Σύμφωνα με τον ορισμό του Federation of Community Work Training Group/Association of Metropolitan Authorities (1990:12), η κοινοτική εργασία είναι μια κοινή προσπάθεια που έχει ως στόχο να αλλάξει η ισορροπία δυνάμεων, αποσκοπώντας στην ενίσχυση της τοπικής δημοκρατίας. Όπως τονίζει η Mayo (1994:67), η κοινοτική εργασία έχει συνδεθεί ειδικά με τις ανάγκες των μη προνομιούχων κοινωνικά ομάδων που σχετίζονται με τη φτώχεια καθώς και με διακρίσεις συνδεδεμένες με το φύλο, κοινωνική τάξη, χρώμα δέρματος κ.ά. Ο Loney (1982:42), υποστηρίζει ότι η εν λόγω εργασία έχει γενικώς αναγνωριστεί σαν μια ριζοσπαστική δύναμη και από τα τέλη της δεκαετίας του '60 έχει συχνά συνδεθεί με τη μαχητική κοινοτική δράση ενάντια σε τοπικές ή εθνικές πολιτικές. Κοινό στοιχείο στις περισσότερες περιγραφές και εννοιολογικούς σχηματισμούς που διατυπώνονται από τους περισσότερους επαγγελματίες είναι ότι η κοινοτική εργασία είναι ένας τρόπος παρακίνησης (community action) ή στελέχωσης αλλαγής (community development) (παρά το γεγονός βέβαια ότι πολλοί

επαγγελματίες δουλεύουν με ομάδες που έχουν ως στόχο να αντισταθούν σε αλλαγές) (Thomas, 1978:239). Ο Badlock (1977:68) υποστηρίζοντας το ριζοσπασισμό της κοινοτικής εργασίας, ισχυρίζεται ότι μετά το 1968 η κοινοτική εργασία έχει γίνει μια μέθοδος δουλειάς “που έχει ως στόχο να υποστηρίξει μη προνομιούχες ομάδες σε μια σύγκρουση με τις αρχές και να ακολουθήσει μια μεταρρυθμιστική, Μαρξιστική ή αναρχική προοπτική στην κοινωνία”.

3. Αμφισβητώντας τη ριζοσπαστική φύση της Κοινοτικής Εργασίας

Ένα μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας της δεκαετίας του '70 και αρχές του '80 επικεντρώνεται σε μια ταξική ανάλυση της κοινοτικής εργασίας (class analysis) και προωθεί τη σύνδεση μεταξύ “κοινότητας” και εργατικών αγώνων. Μέσα σε αυτό το Μαρξιστικά προσανατολισμένο πλαίσιο πολλοί συγγραφείς αμφισβητούν τη ριζοσπαστική φύση της κοινοτικής εργασίας (Craig et al, 1982 Vass, 1979; Baine, 1974; Mayo, 1982; Dearlove, 1974). Η κριτική αυτή παρουσίασε την κοινοτική εργασία σαν ένα μέσο κοινωνικού ελέγχου που “συνεισφέρει στη διατήρηση του ισχύοντος status quo” (Tucker, 1989, cited in Hatton, 1991:4). Για παράδειγμα οι Corkey και Craig (1978:64) υποστήριξαν ότι οι “παραδοσιακές μορφές κοινοτικής εργασίας είναι επικίνδυνες γιατί συνήθως εντάσσουν τμήματα της εργατικής τάξης στο υπάρχον οικονομικό σύστημα. Οι κοινοτικοί λειτουργοί που αναπτύσσουν τέτοιες στρατηγικές, προσπαθούν να ελέγξουν και να αποπροσανατολίσουν την εργατική τάξη”. Για να γίνουν κατανοητά τα παραπάνω θα πρέπει να θυμηθούμε ότι μια κλασσική Μαρξιστική ανάλυση ξεκινά έχοντας ως δεδομένο ότι αυτοί που ελέγχουν τα μέσα παραγωγής, η αστική τάξη (bourgeoisie), είναι η κυρίαρχη τάξη με τα κυρίαρχα συμφέροντα (Lambert, 1978:8). Σύμφωνα με αυτή την άποψη το κράτος αποτελεί ένα μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου, ενώ η κοινοτική εργασία εκλαμβάνεται σαν μια τέτοια διαδικασία κοινωνικού ελέγχου από και εκ μέρους του κράτους. Ο ρόλος του κράτους είναι να αναπαράγει τις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις και να εξυπηρετεί τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης. Αυτό επιτυγχάνεται όχι μόνο μέσω των νόμων και των οργάνων της τάξης αλλά και δια μέσου της κοινωνικής πρόνοιας και συμμετοχής.

Η συμμετοχή μέσα από αυτή τη μαρξιστική ανάλυση παρουσιάζεται σαν μια διαδικασία “ξεπουλήματος” των αγώνων της εργατικής τάξης. Ταυτόχρονα οι μεταρρυθμίσεις στο χώρο της κοινωνικής πρόνοιας και της εισοδηματικής πολιτικής έχουν ως αποτέλεσμα τον αποπροσανατολισμό των ατόμων χωρίς ουσιαστικά να αλλάζει η δομή της εξουσίας. Η κοινοτική εργασία, έτσι, εξετάζεται σαν μια προσπάθεια κατευθυνόμενη από το κράτος να ελέγξει και να “κοινωνικοποιήσει” τα άτομα που παρουσιάζουν αντι-κοινωνική συμπεριφορά και αποτελούν απειλή για την κοινωνική σταθερότητα, ενώ ταυτόχρονα αποσπά την προσοχή τους από τις πραγματικές αιτίες της κατάστασής τους. Συγκεκριμένα ο Corrigan (1975), περιγράφει το tanh και την κοινοτική εργασία σαν τα δύο κύρια σύμβολα ελέγχου στην καπιταλιστική κοινωνία. Θα πρέπει να τονιστεί ότι οι παραπάνω απόψεις σχετικά με τη “συμμετοχή” δεν απευθύνονται αποκλειστικά και μόνο στην κοινοτική εργασία. Γενικότερα, εκφράζουν την αντίδραση μέρους της παραδοσιακής αριστεράς στα λεγόμενα “νέα κοινωνικά κινήματα”. Έτσι, κινήματα όπως το φοιτητικό, το φεμινιστικό, το κίνημα ειρήνης και άλλα εκλήφθησαν αρχικά σαν προσπάθειες διάσπασης της κλασσικής Μαρξιστικής πολιτικής ανάλυσης που η παραδοσιακή αριστερά ακολούθησε (Mayo, 1994b:58).

4. Η ανάγκη για δράση

Η παραπάνω ανάλυση ουσιαστικά μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ριζοσπαστική κοινοτική εργασία είναι όχι μόνο αδύνατη αλλά πολύ περισσότερο ένας μύθος. Θα έλεγε κανείς ότι εξ ορισμού οποιαδήποτε παρέμβαση στο επίπεδο της κοινότητας είναι καταδικασμένη να αποτύχει, είτε επειδή δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο στοιχείο της τοπικής κοινότητας, είτε επειδή προωθεί αγώνες έξω από το χώρο παραγωγής.

Σύμφωνα με τον Smith (1978:19) οι εν λόγω Μαρξιστές αναλυτές αποτελούν την “νικηλιστική” σχολή και υιοθετούν μια Τροτσκιστική προσέγγιση. Παρ’ όλα αυτά θα πρέπει να τονιστεί ότι ούτε όλοι οι Τροτσκιστές ούτε και όλοι οι Μαρξιστές βλέπουν την κοινοτική εργασία μέσα από αυτό το πρίσμα. Έτσι για άλλους (αριστερούς) “ο αγώνας για μια κοινωνικά δίκαιη, σοσιαλιστική κοινωνία μπορεί να γίνει με και δια μέσου του κρατικού μηχανισμού, του οποίου ο έλεγχος και η νομιμοποίηση δεν είναι απόλυτα” (Lambert, 1978:9). Επιπροσθέτως, ο Lambert (1978:14) τονίζει ότι μόνο οι απόλυτα δογματικοί είναι αυτοί που πιστεύουν ότι η ανάπτυξη της συνειδητοποίησης απαιτεί μόνο σοβαρή έρευνα θεωριών που δεν είναι συνδεδεμένη με ενεργή εμπλοκή στην καθημερινή πρακτική των πολιτών.

Ο Freire (1973 cited in Allman, 1988:92), συνδέει την καταπίεση με την ταξική δομή και τις κοινωνικές σχέσεις στις καπιταλιστικές κοινωνίες. Παράλληλα πιστεύει ότι η καταπίεση είναι το αποτέλεσμα συγκεκριμένων συνθηκών που δεν μπορούν να εκλείψουν μέσω της απλής αντίληψης αυτών ή μέσω λεκτικών κατηγοριών. Επίσης, ο Marx μιλά για τη σχέση κριτικής σκέψης και δράσης. Εξηγεί ότι οι άνθρωποι “πρέπει να καταλάβουν μέσα από μια κριτική διαδικασία σκέψης το πώς η ιδεολογία της κυρίαρχης τάξης τους αποπροσανατολίζει από τα πραγματικά τους συμφέροντα. Παρ’ όλα αυτά όμως, η κατανόηση των παραπάνω είναι μόνο η αρχή και δεν μπορεί από μόνη της να εξαλείψει τη διαδικασία αποπροσανατολισμού” (Allman, 1988:85). Οι άνθρωποι μπορούν να την εξαλείψουν μόνο μέσω της ενεργούς δράσης, αλλάζοντας τις κοινωνικές σχέσεις που υποστηρίζουν τη διαδικασία αυτή. Ο Freire (1972:68) αναφέρει ότι “η αφετηρία για την οργάνωση ενός προγράμματος πολιτικής δράσης πρέπει να είναι η υπάρχουσα κατάσταση η οποία θα πρέπει να αντανakλά τις επιθυμίες των ανθρώπων”. Η παρούσα κατάσταση πρέπει να τεθεί στους ανθρώπους σαν ένα πρόβλημα - πρόκληση που απαιτεί μια απάντηση. Αυτή δεν πρέπει να λάβει χώρα μόνο στη σφαίρα του πνεύματος αλλά και στον τομέα της ενεργούς δράσης. Τέλος, τονίζει ότι, προκειμένου ο καταπιεσμένος να καταστεί ικανός για να συμμετάσχει στον αγώνα για την “ελευθερία του”, πρέπει να αντιληφθεί την κατάσταση καταπίεσης όχι σαν ένα κλειστό, χωρίς έξοδο κόσμο, αλλά σαν μια κατάσταση που μπορεί να παρέμβει και να μετατρέψει (ο.π.:34). Οι άνθρωποι έχουν μάθει να υπηρετούν τα συμφέροντα των εξουσιαστών τους αλλά ταυτόχρονα έχουν και τη δυνατότητα να υπερβούν αυτή την κατάσταση.

5. Κοινοτική Εργασία: Ένα μέσο κοινωνικού ελέγχου;

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η σχέση κριτικής σκέψης και ενεργούς συμμετοχής είναι θεμελιώδης προκειμένου οι συνθήκες καταπίεσης να υπερβληθούν. Μέσα σ’ αυτό το πλαίσιο η κοινοτική εργασία μπορεί να θεωρηθεί σαν μια διαδικασία η οποία σε συνάρτηση με την παιδαγωγική θεωρία του Freire προσφέρει ευκαιρίες για την ανάπτυξη της συνειδητοποίησης των ατόμων σχετικά με τις υπάρχουσες κοινωνι-

κές σχέσεις που δημιουργούν προβλήματα και σε τοπικό επίπεδο. Ωστόσο, όπως έχει ήδη τονιστεί, η κοινοτική εργασία είναι “ανοικτή” σε ένα πλήθος ιδεολογικών τάσεων και απόψεων (Thomas, 1983; Craig et al, 1982). Έτσι, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η κοινοτική συμμετοχή και ανάμειξη “μπορεί να καλλιεργηθεί εσκεμμένα από τους κρατούντες την εξουσία, προκειμένου να ελέγξουν τους διαφωνούντες, δημιουργώντας μια ψευδαίσθηση επιρροής στα τεκταινόμενα” (Barr, 1995:128). Εντούτοις, αυτό δεν σημαίνει ότι η κοινοτική εργασία χρησιμοποιείται πάντα σαν ένα μέσο κοινωνικού ελέγχου. Θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναλλακτικά προκειμένου “να ενσωματώσει και να οργανώσει ριζοσπαστικές ιδέες” (ο.π.:128).

O Smith (1978:22), αναφερόμενος στο ρόλο της κοινοτικής εργασίας σαν μέσο κοινωνικού ελέγχου υποστηρίζει ότι όντως η κοινοτική εργασία πραγματοποιεί κάποιες συγκεκριμένες λειτουργίες κοινωνικού ελέγχου αλλά αυτές οι λειτουργίες διαφέρουν από αυτές που εξασκούνται από άλλα μέσα κοινωνικοποίησης (π.χ. εκπαίδευση). Το κλειδί για την κατανόησή της, σύμφωνα με τον Smith είναι η αναγνώριση του γεγονότος ότι η κοινοτική εργασία δρα σε μικρή κλίμακα και κατέχει “περιθωριακή” θέση. Με άλλα λόγια δεν είναι στενά συνδεδεμένη με ένα νομοθετημένο πλαίσιο ενώ η καθημερινή πρακτική της είναι ελάχιστα ελεγχόμενη. Ο Smith διαφωνεί με αυτούς που βλέπουν τη συμμετοχή μόνο σαν μια μέθοδο κοινωνικού ελέγχου. Επισημαίνει ότι έτσι μπορούν να καθούν πραγματικές ευκαιρίες. Υποστηρίζει ότι η περίπτωση να επηρεαστεί η ζωή κάποιου μέσω μιας κοινής δράσης σε τοπικό επίπεδο είναι πολύ προτιμότερη από την άγνοια και τη σύγχυση. Εξάλλου, είναι περισσότερο πιθανό να πείσεις τα άτομα για ένα επαναστατικό όραμα μέσα από τη δράση. Με άλλα λόγια η κοινοτική εργασία μπορεί να θεωρηθεί όχι σαν μια παρέμβαση που αναπτύσσει την “εσφαλμένη συνείδηση” όπως μερικοί Μαρξιστές υποστηρίζουν, αλλά σαν μια παρέμβαση που μπορεί να οδηγήσει σε ένα είδος “μεταβατικής συνείδησης”.

6. Πέρα από τη Μαρξιστική ανάλυση

Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι τα Μαρξιστικά επιχειρήματα σχετικά με τους αγώνες έξω από το χώρο παραγωγής όσο και το επιχείρημα για τη χρήση της κοινοτικής εργασίας σαν μέσο κοινωνικού ελέγχου έχουν επανειλημμένα απορριφθεί και δεν δείχνουν να έχουν πολλή σχέση με την παρούσα κατάσταση. Όπως τονίζει ο Jacobs (1984:233) “η εργατική τάξη πρέπει να αποκτήσει ένα όραμα σοσιαλισμού που να βασίζεται όχι στον προηγούμενο αιώνα αλλά στον επόμενο. Πρέπει να τονιστεί ότι για ένα κομμάτι της αριστεράς τα “νέα κοινωνικά κινήματα” αποτελούν το δρόμο προς τα εμπρός και προσφέρουν νέες και πιο ουσιώδεις προκλήσεις σε μια μετα-βιομηχανική μορφή καπιταλισμού” (Mayo, 1994b:59). Δεδομένης της σημαντικής αλλαγής του καπιταλισμού, δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά με τις παραδοσιακές στρατηγικές και κινήματα της εργατικής τάξης. Μέσα σ’ αυτό το πλαίσιο, η Μαρξιστική ανάλυση δεν είναι πια το κλειδί για το σοσιαλισμό. Είναι απαραίτητες και άλλες εναλλακτικές μορφές αντίστασης “οι οποίες θα αντικαταστήσουν τις παλιότερες και πιο επίσημες μορφές οργάνωσης σε εθνικό επίπεδο” (ο.π.: 60).

Η αναγνώριση της θέσης της κοινοτικής εργασίας στη δομή του καπιταλιστικού κράτους είναι σημαντική, αλλά υπάρχουν άλλες λιγότερο παραδοσιακές πλευρές που πρέπει να εξεταστούν. Το κράτος δεν

είναι αποκομμένο από τους πολίτες. Δεν είναι κάτι απομακρυσμένο και μονολιθικό χωρίς αντιφάσεις. Αντίθετα, είναι παρόν σε κάθε μορφή κοινωνικής σχέσης, επιχειρώντας να τις ενσωματώσει στο πεδίο εξουσίας του. Η κρίση του σύγχρονου αστικού τρόπου ζωής, η κοινωνικο-πολιτική απογοήτευση ενός μεγάλου αριθμού πολιτών, και η απουσία ενός ισχυρού μηχανισμού για την απαλειφή των παραπάνω, καθιστούν απαραίτητη για το κράτος “την ύπαρξη εξουσιαστικών μηχανισμών σε ένα άλλο επίπεδο, πέρα από τις απόλυτα καταπιεστικές μορφές” (Blagg and Derricourt, 1982:19). Με τη διεύρυνση των παραμέτρων του κράτους έχουμε και τη διεύρυνση των πεδίων πάλης. Με άλλα λόγια, ξεκινά ένας “πολυδιάστατος αγώνας”. Έτσι, η “εξουσία και οι μορφές αντίστασης δεν θα έχουν ένα συγκεκριμένο σημείο αναφοράς (την οικονομία ή το κοινοβούλιο), αλλά θα είναι παρόντα σε ένα πλήθος επιπέδων” (ο.π.20). Επιπροσθέτως, άλλα πολιτικά θέματα που σχετίζονται για παράδειγμα με τις γυναίκες, έγχρωμους και νέους ανθρώπους που δεν μπορούν να τοποθετηθούν απαραίτητα στα πλαίσια των σχέσεων παραγωγής, έρχονται στην επιφάνεια. Έτσι, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι δουλεύοντας με συλλόγους πολιτών, ομάδες γυναικών κ.ά. μπορεί να αναπτυχθεί μια “σοσιαλιστική κουλτούρα στον απλό λαό” (Lees and Mayo, 1984:21).

Μέσα σ’ αυτό το πλαίσιο, η κοινοτική εργασία “δεν μπορεί να θεωρείται εξισωμένη με τους ταξικούς αγώνες” (ο.π. 190). Ένα πλήθος συγγραφέων επιβεβαιώνουν το επιχείρημα αυτό. Για παράδειγμα οι Lee και Weeks (1991:222) τονίζουν ότι πολλοί θεωρητικοί της κοινοτικής εργασίας επικεντρώθηκαν στα “φτωχά άτομα” χωρίς να διευκρινίζουν ότι οι θεωρίες τους μπορεί να απευθύνονται διαφορετικά σε ομάδες ατόμων που χαρακτηρίζονται και από άλλες ιδιότητες πέραν της φτώχειας (π.χ. φύλο, χρώμα δέρματος κ.λπ.), κάτι που θα έδινε ένα πιο ευρύ ορισμό της κοινωνικής μειονεξίας. Τα παραπάνω μπορούν να θεωρηθούν σαν ένα γενικότερο πρόβλημα των πολιτικών κινημάτων του σοσιαλισμού και της αριστεράς. Όπως τονίζει ο Hall (1988:250), “η πατριαρχία, οι άκριτες μορφές της μοντέρνας οικογένειας, η κοινωνική θέση του κάθε φύλλου, καθώς και η επιβολή προτύπων κοινωνικής συμπεριφοράς είναι μερικά από τα σημεία κλειδιά στα οποία τα κινήματα της αριστεράς παρέμειναν βαθιά συντηρητικά”.

Η εμπειρία των Κοινοτικών Αναπτυξιακών Προγραμμάτων (Community Development Projects) στη Βρετανία, φαίνεται να ενισχύει την παραπάνω άποψη. Ο Hatton (1991:74), επισημαίνει ότι τα ΚΑΠ παρακωλύθηκαν από την υπερβολική έμφαση που δόθηκε στη ταξική ανάλυση και το ρόλο του κράτους. “Αναζητούσαν συμμαχίες μεταξύ ομάδων εργατών και κοινοτικών ομάδων αλλά έμοιαζαν να νιώθουν ένοχοι γιατί προωθούσαν μια ανάλυση η οποία έθετε τα κοινοτικά συμφέροντα πίσω από αυτά των εργατών οι οποίοι αποτελούσαν και την ομάδα στόχου”. Επισημαίνει ότι τα ΚΑΠ δεν ασχολήθηκαν καθόλου με θέματα φύλου και εθνικότητας. Αντίθετα τα προγράμματα έδειξαν να θέλουν να εντάξουν τέτοια θέματα κάτω από την ομπρέλα της ταξικής καταπίεσης (ο.π.77). Επιπροσθέτως, οι Manning και Ohri (1982:4) τονίζουν ότι πολύ λίγη δουλειά έχει γίνει από λευκούς κοινοτικούς εργάτες για το θέμα του ρατσισμού. Αυτό είναι μια πραγματικότητα ιδιαίτερα στις θεσμοθετημένες μορφές “και σε σχέση με τη δομή της τοπικής αυτοδιοίκησης και με τις ομάδες αυτές καθ’ αυτές”. Ακόμη οι Green και Chapman (1992:254) αναφέρουν ότι τα ΚΑΠ ήταν κολλημένα σ’ ένα “τυφλό” Μαρξισμό της περιόδου εκείνης. Σύμφωνα με την άποψή τους τα ΚΑΠ έδειχναν να αγνοούν πλήρως θέματα που αφορούσαν τις γυναίκες. Δεν μπόρεσαν να συμπεριλάβουν μέσα στο σκεπτικό τους μια ανάλυση του σεξισμού, ενώ απέτυχαν ακόμη και στο να επισημάνουν θέματα που αφορούν στις γυναίκες και τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν μέρος μιας κοινής δράσης (ο.π.253).

Η έμφαση σε μια ταξική ανάλυση δημιουργεί αδυναμία αναγνώρισης του ότι η έλλειψη δύναμης είναι

ταυτόχρονα ένα προσωπικό και πολιτικό θέμα. Η κοινοτική εργασία έχει την ευθύνη “για τη σύνδεση της προσωπικής ευαισθητοποίησης που χειραφετεί το άτομο με την κοινή ευαισθητοποίηση που προωθεί το θέμα της χειραφέτησης στην κοινότητα” (Federation of Community Work Training Groups/Association of Metropolitan Authorities, 1990:14). Ο Wilson (cited in Thomas, 1978:243) τονίζει ότι η καθημερινή ζωή έχει ένα πολιτικό χαρακτήρα παρ’ όλο που οι περισσότεροι κοινοτικοί λειτουργοί αδυνατούν να το καταλάβουν. Όπως επισημαίνει ο Hatton (1991:49) λαμβάνοντας υπόψη τον αποσπασματικό χαρακτήρα της κοινωνικής πραγματικότητας πρέπει να προωθήσουμε τη σύναψη συμμαχιών μεταξύ ομάδων παραδοσιακού χαρακτήρα και αυτών που έχουν να κάνουν με θέματα ρατσισμού, φύλου και κοινωνικής τάξης. “Πρέπει να ξεκινήσουμε από την ποικιλία εμπειριών και ενδιαφερόντων μέσα στην εργατική τάξη και να επιδιώξουμε τη σύνδεση μεταξύ διαφορετικών τμημάτων αυτής όπως, το εργατικό κίνημα, γυναίκες, έγχρωμοι και άλλες δημοκρατικές δυνάμεις και κινήματα” (Weatherly, 1988:38). Τέλος, και οι Craig και Mayo (1995:106) αναφέρουν ότι υπάρχει ανάγκη για την προώθηση μιας στρατηγικής ενίσχυσης των συμμαχιών προκειμένου να αποφευχθεί ο ανταγωνισμός μεταξύ διαφορετικών ομάδων κοινωνικά μειονεκτούντων ατόμων.

7. Σύνδεση με άλλα κινήματα

Όπως είδαμε παραπάνω για την επίτευξη της “συνειδητοποίησης” τόσο η θεωρία, όσο και η πράξη της κοινοτικής εργασίας δεν θα πρέπει να επικεντρώνονται αποκλειστικά και μόνο σε μια Μαρξιστική ανάλυση των σχέσεων μεταξύ κεφαλαίου και εργατικού δυναμικού. Η κοινοτική εργασία θα πρέπει να συνδεθεί με την πραγματικότητα και εμπειρίες των ατόμων στην καθημερινή τους ζωή. Σίγουρα η αγωνιστική δράση είναι μια καινούρια εμπειρία για ανθρώπους που έχουν συνηθίσει να ζουν κάτω από την “τρομοκρατία” της εξουσίας. Η αλληλεγγύη όμως που πιθανά θα προκύψει μέσα από τη σύνδεση με άλλα κινήματα μπορεί να υπερβεί την όποια αρχική διστακτικότητα και αμηχανία. Ένα άλλο πλεονέκτημα της διαδικασίας σύνδεσης και αλληλοβοήθειας μεταξύ διαφορετικών ομάδων είναι ότι “έτσι είναι εφικτό για τα άτομα να εμπλακούν για μια παρατεταμένη περίοδο σε αγώνες και δράση, αποφεύγοντας τον σπασμωδικό χαρακτήρα και ταπισωγυρίσματα των εργατικών αγώνων. Μέσα στην κοινότητα είναι εφικτό το ειδικό βάρος των εμπειριών να αποτελέσει ένα καθαρό πολιτικό μήνυμα - μάθημα για τους συμμετέχοντες” (Fleetwood and Lambert, 1982:56).

Μέσα σ’ αυτό το πλαίσιο θα έλεγε κανείς ότι η δημιουργία δεσμών με κινήματα όπως το φεμινιστικό, το αντι-ρατσιστικό κ.ά. είναι εξέχουσας σημασίας. Είναι επίσης πολύ σημαντικό να ειπωθεί ότι το φεμινιστικό - και όχι το αριστερό - κίνημα ήταν αυτό που έδωσε το μήνυμα ότι και η προσωπική ζωή έχει πολιτικό χαρακτήρα. Η έλλειψη πηγών βοήθειας και η άναρχη κατανομή αυτών μέσα στην κοινωνία αποτέλεσε αιτία διαμάχης μεταξύ διαφόρων ομάδων όπως της μαύρης κοινότητας, γυναικείων ομάδων κ.λπ. “Γι’ αυτό το ζήτημα της σύναψης συμμαχιών είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό θέμα” (Donnelly and Ohri, 1982:149). Οι Donnelly και Ohri υποστηρίζουν ότι “μπορεί να οφείλεται στην έλλειψη συνεργασίας σε τοπικό επίπεδο ή αποτυχία σε εθνικό επίπεδο. Έτσι, η κατανόηση του τι εμποδίζει τη σύναψη συμμαχιών στη μικροκλίμακα και η ανάλυση αυτών, μπορεί να προσφέρει μια καλύτερη προοπτική σε τοπικό επίπεδο και να ρίξει φως στην αδυναμία σύναψης συμμαχιών σε εθνικό επίπεδο”.

Οι κοινοτικοί λειτουργοί θα πρέπει να εξοικωθούν με τα θέματα που αφορούν στις έγχρωμες κοινότητες. Η κατανόηση αυτή μπορεί να δώσει τη βάση για κοινή δράση και αλληλεγγύη μεταξύ μαύρων και λευκών ομάδων (Manning and Ohri, 1982:13). Οι Manning και Ohri αναφερόμενοι στη Βρετανία υποστηρίζουν ότι υπάρχουν δύο αντικειμενικά γεγονότα τα οποία οι κοινοτικοί λειτουργοί πρέπει όχι μόνο να αποδεκτούν αλλά και να κάνουν κτήμα τους, προκειμένου να αντιληφθούν το ζήτημα του ρατσισμού. Πρώτον, ότι η Βρετανική κοινωνία έχει πολυεθνικό χαρακτήρα. Δεύτερον, ότι η Βρετανία είναι μια ρατσιστική κοινωνία. “Σε όλες τις πλευρές της καθημερινής ζωής είτε αυτή αφορά την ασφάλεια, είτε την εργασία, κ.λπ. οι μαύροι βιώνουν μια ρατσιστική συμπεριφορά”. Η Dominelli (1988:1) επίσης, τονίζει τον πολυεθνικό χαρακτήρα της Βρετανίας λέγοντας ότι “ο πληθυσμός της Βρετανίας αποτελείται από άτομα με διαφορετικές εθνικές καταβολές, διαφορετικά backgrounds σε ό,τι αφορά την κουλτούρα και διαφορετική οικονομική κατάσταση”. Η ίδια ακόμη αναφέρει ότι “ο ρατσισμός καθίσταται φανερός στις μικρολεπτομέρειες της καθημερινής ζωής στον ίδιο βαθμό που γίνεται φανερός στους θεσμούς και στη νομοθεσία, διεισδύοντας σε κάθε πλευρά της προσωπικής και επαγγελματικής μας ζωής, είτε είμαστε μαύροι είτε λευκοί”. Η κατανόηση της ιδιάζουσας αυτής πραγματικότητας στην οποία προσπαθούν να παρέμβουν πρέπει να αποτελεί για τους κοινοτικούς λειτουργούς την αφετηρία της οποίας δράσης τους. Θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι δύο συνοικίες δεν είναι όμοιες ενώ παράλληλα θα πρέπει να είναι γνώστες των διαφορών κουλτούρας, παραδόσεων και μορφών οργάνωσης λευκών, έγχρωμων ή εθνικών μειονοτήτων (Harrison et al, 1995:154).

Η Dominelli (1988:3) υποστηρίζει ότι οι λευκοί δεν είναι σε θέση να εξετάζουν μια κατάσταση μέσα από το ίδιο πρίσμα με τους μαύρους ανθρώπους γιατί η θέση αυτή “βασίζεται στην εμπειρία του να είναι κανείς μαύρος σε μια ρατσιστική κοινωνία λευκών και να αντιμετωπίζει το ρατσισμό από τη θέση αυτή”. Παρ’ όλα αυτά, οι λευκοί μπορούν και πρέπει να είναι αντι-ρατσιστές. Η ύπαρξη μιας αντι-ρατσιστικής κατεύθυνσης δίνει στους λευκούς την ελπίδα για αλλαγή της κοινωνίας με μια προοπτική δικαίου. “Έχοντας δεσμευτεί να κάνουν την ισότητα πραγματικότητα, και δουλεύοντας μέσα από ένα αντι-ρατσιστικό πρίσμα μπορούν να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ αυτών και των μαύρων στοχεύοντας στην επίτευξη ενός κοινού στόχου” (ο.π.3). Το να εμπλακούν οι κοινοτικοί λειτουργοί σε ένα αντι-ρατσιστικό τρόπο δουλειάς τους επιτρέπει να εξετάσουν πιο αποτελεσματικά θέματα όπως αυτά της κοινωνικής τάξης, γένους, φυλής και με ποιο τρόπο αυτά καταπιέζουν διαφορετικές ομάδες ανθρώπων. “Η καταπίεση είναι παρούσα στη σημερινή κοινωνία, είτε αυτή αφορά στην κοινωνική τάξη, στην ηλικία, στο φύλο, στα ειδικά άτομα κ.λπ., μια κοινωνία που χαρακτηρίζεται από σχέσεις εξουσίας και την υποταγή. Ο αντι-ρατσιστικός αγώνας είναι αγώνας για μια ισότητα που αφορά όλους τους ανθρώπους ανεξάρτητα από την κοινωνική τους θέση” (Dominelli, 1988:158). Ωστόσο, ένα τέτοιος κοινός αγώνας προϋποθέτει επίγνωση του διαφορετικού σημείου αφετηρίας μεταξύ των ατόμων και τη σημασία της διαφοράς αυτής. Κατά τη διαδικασία προώθησης συμμαχιών, οι κοινοτικοί λειτουργοί θα πρέπει να λάβουν υπ’ όψη τους ότι η εμπειρία π.χ. των γυναικών σε ότι αφορά το σεξισμό ποικίλει και συνδέεται με άλλους παράγοντες όπως αυτός της ηλικίας, χρώμα δέρματος, σεξουαλικής προτίμησης και άλλα. Οι κοινοτικοί λειτουργοί έχουν την υποχρέωση όχι μόνο να αναγνωρίσουν τις διαφορές αυτές αλλά και να βρουν τα κοινά τους σημεία. Σύμφωνα με την Dominelli (1995:137) οι φεμινίστριες εντοπίζουν τις διαφορές αυτές και αναγνωρίζουν το γεγονός ότι οι εμπειρίες των γυναικών σε ό,τι αφορά την

φαλλοκρατική καταπίεση ποικίλει. Οι φεμινίστριες θέτουν τη γυναίκα σαν το επίκεντρο των δραστηριοτήτων τους. Έτσι, το κύριο αντικείμενο ενασχόλησής τους είναι η έρευνα και ανάλυση των γυναικείων εμπειριών καθώς και η προώθηση λύσεων που προκύπτουν από το γυναικείο αυτό πληθυσμό.

Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι λόγω της πληθώρας φεμινιστικών ρευμάτων δεν μοιράζονται όλες οι φεμινίστριες τις ίδιες απόψεις. Για παράδειγμα η ριζοσπαστική τάση βλέπει το ανδρικό φύλο σαν τον αποκλειστικό "εχθρό" και είναι προσανατολισμένο στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών κοινωνικών οργανώσεων που έχουν ως επίκεντρο τη γυναίκα και μόνο (ο.π.: 136). Ωστόσο, η κυρίαρχη φεμινιστική αρχή στη διαδικασία της κοινοτικής οργάνωσης είναι η δράση για τον τερματισμό των άνισων κοινωνικών σχέσεων. Επίσης, μια άλλη αρχή του φεμινισμού είναι να θεωρείται ως αφετηρία της όποιας δράσης το σημείο στο οποίο βρίσκονται τα άτομα. Αυτό σύμφωνα με την Dominelli δίνει στις γυναίκες την ευκαιρία να ανακαλύψουν "την προσωπική τους αλήθεια μέσω συζητήσεων με άλλες γυναίκες παρά χρησιμοποιώντας ειδικούς επαγγελματίες ή εθελοντές που μπορεί να επιβάλλουν σχέσεις ιεραρχίας μεταξύ τους" (ο.π.: 136).

8. Προωθώντας τη συνειδητοποίηση

Η κυρίαρχη φεμινιστική αρχή ότι "η προσωπική - καθημερινή ζωή έχει πολιτικό χαρακτήρα ενώ και η πολιτική ζωή είναι επίσης προσωπική" μπορεί να αποδειχθεί ένα πολύτιμο μάθημα για την παραδοσιακή κοινοτική εργασία. Οι περισσότεροι άνθρωποι νιώθουν και όχι άδικα, αμέτοχοι στο σύνολο των αποφάσεων που αφορούν τις κοινότητές τους δεδομένης της παθητικής τους θέσης στη διαδικασία λήψης αυτών των αποφάσεων. Όπως τονίζει η Dominelli (1995:141) "η κυριότερη δυσκολία που αντιμετωπίζουν είναι αυτή του επαναπροσδιορισμού των θεμάτων, έτσι ώστε να υπερβούν τους εξατομικευμένους και φραγματώδεις ορισμούς που προωθούνται από τα ΜΜΕ, το κράτος και άλλες μορφές εξουσίας". Αυτό που υπονοείται με τον όρο "επαναπροσδιορισμός", είναι η προσπάθεια να τεθεί το πρόβλημα μέσα στο κοινωνικό του πλαίσιο και να συνδεθούν οι δομικοί προσδιορισμοί της κατάστασης με την προσωπική εμπειρία του ατόμου. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, τα άτομα εντάσσονται σε μια διαδικασία χειραφέτησης έτσι ώστε να χρησιμοποιούν τις δικές τους ικανότητες και να παίρνουν την ευθύνη των αποφάσεων που αφορούν στην κοινότητά τους. Επιπροσθέτως, με αυτό τον τρόπο η έννοια του επαγγελματισμού επαναπροσδιορίζεται σε "συνεισφέρω στη δράση" από "ελέγχω τη δράση". Προκειμένου να δουλέψουν οι κοινοτικοί λειτουργοί βασισμένοι στις φεμινιστικές αρχές και ιδιαίτερα αυτές που εισάγουν το θέμα του καταμερισμού εξουσίας, της συλλογικής δουλειάς και του επαναπροσδιορισμού της έννοιας του επαγγελματισμού, απαιτείται να γίνουν οι ίδιοι πιο συμμετοχικοί αλλά και να προωθήσουν περισσότερες συμμετοχικές διαδικασίες. Να μοιραστούν δεξιότητες και να είναι τέλος περισσότερο υπεύθυνοι απέναντι στις ομάδες που δουλεύουν.

Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο, οι κοινοτικοί λειτουργοί μπορούν να προωθήσουν "ασκήσεις συνειδητοποίησης" προκειμένου τα άτομα να επαναπροσδιορίσουν την προσωπική τους πραγματικότητα. Οι Simpson και Williams (1980:128), δείχνουν να συμφωνούν με την παραπάνω άποψη. "Σ' αυτή τη διαδικασία αλλαγής της κατάστασης στην οποία βρίσκονται, οι κάτοικοι καταλαβαίνουν τους βαθύτερους παράγοντες που επηρεάζουν τη ζωή τους και συνειδητοποιούν την ανάγκη για συντονισμένες προσπάθειες με άλλες οργα-

νωμένες ομάδες για να πετύχουν κάποια σημαντική αλλαγή στο μοίρασμα των διαθέσιμων πόρων”. Η κοινοτική εργασία είναι μια παρέμβαση που επιζητεί να προωθήσει και να αναπτύξει την αυτοπεποίθηση, τις δεξιότητες και τη συνείδηση των ατόμων που παίρνουν μέρος σε μια ομαδική δράση. Επιδιώκει τη συμμετοχή και έτσι όλες οι τεχνικές και μέθοδοι εμπερικλείουν τη συμμετοχή του ατόμου. Δίνει τη δυνατότητα να αναπτυχθεί η ευαισθητοποίηση καθώς και η κατανόηση των δομικών αιτιών των κοινωνικών προβλημάτων (Federation of Community Work Training Groups/Association of Metropolitan Authorities (1990:13).

Η κοινότητα προσφέρει ευκαιρίες για μάθηση και ανάπτυξη. Ειδικότερα, είναι μια ευκαιρία για την εκμάθηση συγκεκριμένων πολιτικών και διοικητικών δεξιοτήτων. Επίσης, δίνει την ευκαιρία στα άτομα να αναπτύξουν την προσωπική τους αυτοπεποίθηση και να αναγνωρίσουν τους παράγοντες εκείνους που επηρεάζουν τη ζωή τους (Thomas, 1983:128). Σύμφωνα με τον Thomas η κοινοτική εργασία ασχολείται με την εξάσκηση, τη χρήση και τον έλεγχο της εξουσίας. Βοηθά ομάδες να μετατρέψουν τα ενδιαφέροντά τους σε αποφάσεις για τη διεκδίκηση πηγών βοήθειας και να πιέσουν για την ενσωμάτωση των ενδιαφερόντων αυτών στα πλάνα της πολιτικής εξουσίας. Επισημαίνει ότι “η ανάμιξη στην κοινοτική δράση βοηθά τα άτομα να κατανοήσουν τη διαφορετική κατανομή της εξουσίας στην κοινωνία, ενώ η κοινοτική εργασία βοηθά αυτούς που νιώθουν αδύναμοι να ασκήσουν κάποια επιρροή”. Ακόμη η Mayo (1994b:197) τονίζει ότι η ενεργή συμμετοχή στην κοινότητα έχει δείξει ότι προσφέρει “εκπαίδευση και παιδεία με την ευρύτερη έννοια του όρου αυτού”.

Η ανάπτυξη της συνειδητοποίησης περνά πρωταρχικά από τη δυνατότητα των ατόμων για “αντανάκλαση”, όραμα, σχεδιασμό και δράση. Ο όρος “αντανάκλαση” περιγράφει “μια εσωτερική διαδικασία στοχασμού και αιτιάσεως” που αποτελεί το μέσο δια του οποίου τα άτομα καθίστανται ικανά να κατανοήσουν τι επιδρά πάνω στην κοινωνική και ατομική τους ζωή (Thomas, 1983:130). Ο κοινοτικός λειτουργός προωθεί τα άτομα στο να αντιληφθούν μέσα από ένα κριτικό πρίσμα τη θέση τους στο τοπικό περιβάλλον σε σχέση με ένα θέμα για το οποίο έχει δημιουργηθεί μια ομάδα δράσης. Τα μέλη της ομάδας κατ’ αρχήν αντιλαμβάνονται τη δική τους περιθωριακή θέση στην κοινότητα αλλά και στην κοινωνία γενικότερα, καθώς και την μταισιότητα οποιωνδήποτε ατομικών ενεργειών που γίνονται προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι τους (ο.π.:131). Δεύτερον, η “αντανάκλαση” βοηθά τα άτομα να κατανοήσουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και να αναγνωρίσουν το γεγονός ότι υπάρχουν άνθρωποι και φορείς που “πρέπει να αλλάξουν προκειμένου να επιτευχθεί κάτι”. Τρίτον, το άτομο αρχίζει να αναγνωρίζει καινούριους ρόλους και υπευθυνότητες ενώ αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως μέρος ενός συστήματος που δρα μαζί με άλλους επιδιώκοντας την αλλαγή.

Θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος ότι η “αντανάκλαση” δίνει τη δυνατότητα στα άτομα να αναγνωρίσουν μια κατάσταση που τους περιορίζει και επιχειρούν να την υπερβούν. Επίσης είναι μια θεμελιώδης υπόθεση για άτομα που βρίσκονται σε περιθωριακή θέση προκειμένου να παίξουν ένα πιο ενεργό ρόλο στην κοινότητα (Nieborg and Vos, 1983:41). Όραμα είναι αυτό που ο Thomas (1983:131) περιγράφει σαν διεύρυνση της αντίληψης του εγώ-σε-αυτή-την κατάσταση, που οδηγεί σε ένα όραμα του εγώ-σε-μια άλλη κατάσταση στο μέλλον. Καθώς το όραμα γίνεται συνείδηση, ο κοινοτικός λειτουργός θα πρέπει να εγείρει στην ομάδα την ανάγκη σχεδιασμού προκειμένου να εκπληρωθούν οι στόχοι που αυτή έχει θέσει. Η δράση, εξαρτάται από τη δυνατότητα των ατόμων της τοπικής κοινότητας να αντιληφθούν τους εαυτούς τους

σαν “νέους” ανθρώπους. Με άλλα λόγια μια εικόνα του εαυτού τους που εμπεριέχει στοιχεία όπως η απόκτηση ρόλων, η εξάσκηση ικανοτήτων και γνώσεων, με ένα τρόπο που μέχρι πρό τινος έδειχνε εξωπραγματικός. “Η διαδικασία της “αντανάκλασης” μιας εμπειρίας και η προκύπτουσα συζήτηση είναι το μέσο δια του οποίου επιτυγχάνεται το χίσιμο της αυτοπεποίθησης και της μάθησης. Αξιοποιεί και ισχυροποιεί τις εμπειρίες όλων των συμμετεχόντων και οδηγεί στο σχεδιασμό καινούργιας δράσης” (Federation of Community Work Training Groups/Association of Metropolitan Authorities, 1990:26).

Θα πρέπει να τονιστεί ότι η διαδικασία αυτή προώθησης της συνειδητοποιήσεως περιλαμβάνει μια ξεκάθαρη ανάλυση της δομής εξουσίας και τους τρόπους με τους οποίους η εργατική τάξη, έγχρωμοι, μειονότητες, γυναίκες κ.ά. καταπιέζονται. Με άλλα λόγια είναι μια διαδικασία χειραφέτησης που προσπαθεί “να ξεσκεπάσει την πραγματικότητα της εξουσίας και τους τρόπους με τους οποίους αυτή επιβάλλεται μαζικά μέσα από ιεραρχικές, γραφειοκρατικές και πατριαρχικές νόρμες” (Hatton and Nugent, 1993:35). Ο όρος χειραφέτηση εδώ, σύμφωνα με τους Baresford και Croft (1993 cited in Hatton and Nugent, 1993:12) παραπέμπει σε μια διαδικασία που σχετίζεται άμεσα με την εμπειρία των ατόμων καθώς και την κατανόηση της. Μέσα σ’ αυτό το πλαίσιο, τα άτομα επιδιώκουν να λύσουν τα προβλήματά τους μέσω διαπραγματεύσεων ή ακόμα και σύγκρουσης.

Όπως έχει ήδη ειπωθεί, η χειραφέτηση πρέπει να συνδέεται με ανάλυση της καταπίεσης καθώς επίσης και με μια στρατηγική χειραφέτησης (ο.π.:27). Παρόλ’ αυτά, θα πρέπει να αναγνωρισθεί ότι ο όρος χειραφέτηση δεν συνδέεται πάντα με ένα ριζοσπαστικό τρόπο σκέψης και δράσης. Συχνά και στο παρελθόν αλλά και τώρα, “έχει χρησιμοποιηθεί ως επιχείρημα προκειμένου να πείσει αλλά και να συμβάλλει στην προώθηση ή διατήρηση μιας συντηρητικής πολιτικής, παρά για την εξάλειψή της” (Rees, 1991:3). Το νόημα του όρου μπορεί να ποικίλει ανάλογα με την ιδεολογία που ακολουθείται. Έτσι, για κάποιους με συντηρητική ιδεολογία ο όρος χρησιμοποιείται για παράδειγμα στη χειραφέτηση των καταναλωτών υπηρεσιών, και ιδιαίτερα των υπηρεσιών του κρατικού τομέα. Με άλλα λόγια κρατικά επιχορηγούμενη κοινοτική ανάπτυξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη μετάβαση από την κρατική στην ιδιωτική πρόνοια. Συγκεκριμένα, υποστηρίζοντας την αξία της ανεξαρτητοποίησης τονίζεται ότι οι πολίτες “έχουν το δικαίωμα να συντηρούν τον εαυτό τους” (Rees, 1991:3). Εδώ η ιδέα της αρωγής δεν αμφισβητείται. Προωθείται υπό τη μορφή ατομικής προσφοράς, δίνοντας έτσι “έμφαση στη φιλανθρωπία παρά στη δημόσια ευθύνη” (Καραγκούνης, 1996:176). Έτσι, η κοινότητα αντί να δέχεται υπηρεσίες προσφερόμενες και χρηματοδοτούμενες από το κράτος “χειραφετείται” μέσω της κοινοτικής ανάπτυξης “να ανακαλύψει δικές της τοπικές (και συχνά ιδιωτικά χρηματοδοτούμενες) λύσεις σε οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που είναι γενικευμένα στην ευρύτερη κοινωνία” (Craig et al, 1990:228). Αντίθετα, σε ό,τι αφορά αυτούς με αριστερή ιδεολογία, όπως έχει ήδη λεχθεί, ο όρος χειραφέτηση παραπέμπει σε “τρόπους που εξασφαλίζουν τη γνήσια συμμετοχή των ατόμων και την ειλικρινή δέσμευση για αλλαγή”, προκειμένου να ανατραπουν κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες (Hatton and Nugent, 1993:11).

9. Συμπεράσματα

Ο σκοπός αυτού του άρθρου ήταν να εξετάσει το ριζοσπαστικό χαρακτήρα της κοινοτικής εργασίας και

κατά πόσο αυτή μπορεί να προωθήσει διαδικασίες συνειδητοποίησης και χειραφέτησης. Προσπάθησε να προσφέρει μια ανάλυση της κριτικής που δέχτηκε η κοινοτική εργασία μέσα από ένα Μαρξιστικο-νικηλιστικό πρίσμα, κυρίως κατά τη δεκαετία του 1970 και αρχές του 1980. Υποστηρίχτηκε ότι η σύνδεση μεταξύ κριτικής σκέψης και ενεργής συμμετοχής είναι θεμελιώδης προκειμένου τα άτομα να υπερβούν συνθήκες καταπίεσης. Η Μαρξιστική ταξική ανάλυση και η σύνδεση μεταξύ κοινότητας και εργατικών αγώνων, παρά την αναμφισβήτητη αξία της, αποδείχτηκε ανεπάρκεια μιας και η παρούσα κατάσταση είναι αρκετά πιο σύνθετη και περίπλοκη. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι είναι σημαντικό να αναγνωριστεί η θέση της κοινοτικής εργασίας στη δομή της καπιταλιστικής κοινωνίας, υπάρχουν άλλες λιγότερο παραδοσιακές παράμετροι που πρέπει να εξεταστούν και να ληφθούν υπόψη. Έτσι, η κοινοτική εργασία πρέπει να συνδεθεί με την καθημερινή πρακτική και τις εμπειρίες της εργατικής τάξης στην καθημερινή τους ζωή που έχει και αυτή πολιτικό χαρακτήρα και περιεχόμενο.

Υπάρχει ανάγκη για τη σύναψη συμμαχιών και αποφυγή καλλιέργειας κλίματος στείρου ανταγωνισμού μεταξύ διαφορετικών καταπιεζόμενων ομάδων. Προκειμένου να επιτευχθεί κάτι τέτοιο πρέπει γενικώς να αναγνωριστεί ότι η καταπίεση λόγω κοινωνικής τάξης, φύλου, αναπηρίας, ηλικίας και σεξουαλικής προτίμησης είναι παρούσα στη σημερινή κοινωνία. Τέλος, στο άρθρο αυτό έγινε μια προσπάθεια ανάλυσης της διαδικασίας ανάπτυξης συνειδητοποίησης και χειραφέτησης δια μέσου της συμμετοχής στην κοινοτική δράση. Δόθηκε έμφαση στο γεγονός ότι η διαδικασία αυτή στηρίζεται στη φεμινιστική αρχή ότι "η προσωπική - καθημερινή ζωή έχει πολιτικό χαρακτήρα ενώ και η πολιτική ζωή είναι επίσης προσωπική" (Dominelli, 1995:142), αλλά και σε μια ξεκάθαρη ανάλυση της δομής εξουσίας και τους τρόπους με τους οποίους διάφορες ομάδες καταπιέζονται.

10. Βιβλιογραφία

- Alman, p.: Gramsci, Freire and illich: Their Contribution to Education for Socialism, in Lovett, T. (ed) *Radical Approaches to Adult Education: A Reader*, Routledge, 1988.
- Baine, S.: *The Political Community*, in Jones, D. and Mayo (eds) *Community work One*, Routledge and Kegan Paul, 1974.
- Baldock, P.: *Community Work and Social Work*, Routledge and Kegan Paul, 1974.
- Baldock, P.: Why Community Action? The Historical Origin of the Radical Trend in British Community Work, *Community Development Journal*, Vol. 12, No.2, pp.68-74, 1977.
- Barr, A.: Empowering Communities-Beyond Fashionable Rhetoric? Some Reflection on Scottish Experience, *Community Development journal*, Vol. 30, No. 2, pp. 121-132, 1995.
- Blagg, H. and Derricourt, N.: why we need to Reconstruct a Theory of the State for Community Work, in Craig, G. et al (eds) *Community Work and the State*, Routledge and Kegan Paul, 1982.
- Corkey, D. and Craig, G.: *Community Work of Class Politics*, in Curno, P. (ed) *Political Issues and Community Work*, Routledge and Kegan Paul, 1978.

- Corrigan, P.: Community Work and Political Struggle: The Possibilities of Working on the Contradiction, in Leonard, P. (ed) *The Sociology of Community Action*, 1975.
- Craig, G. et al: Towards a Radical practice, in Craig, G. et al (eds) *Community Work and the State*, Routledge and Kegan Paul, 1982.
- Craig, G. et al: Empowerment: A Continuing Role for Community Development, *Community Development Journal*, Vol. 25, No. 4, pp. 286-290, 1990.
- Craig, G. and Mayo, M.: Rediscovery Community Development: Some prerequisites for Working "In and Against the State", Vol. 30, No. 2, pp. 105-109, 1995.
- Dearlove, J.: The Control of Change and the Regulation of Community Work, in Jones, D. and Mayo, M. (eds) *Community Work One*, Routledge and Kegan Paul, 1974.
- Dominelli, L.: *Anti-Racist Social Work*, Macmillan, 1988.
- Dominelli, L.: Women in the Community: Feminist Principles and Organising in Community Work, *Community Development Journal*, Vol. 30, No. 2, pp. 133-143, 1995.
- Donnelly, L. and Ohri, A.: Alliances and Coalitions in the Struggle for Racial equality, in Ohri, A. et al (eds) *Community Work and Racism*, Routledge and Kegan Paul, 1982.
- Feetwood, M. and Lambert, J.: Bringing Socialism Home: Theory and Practice for a Radical community Action, in Craig, G. et al (eds) *Community Work and the State*, Routledge and Kegan Paul, 1982.
- Freire, P.: *The Pedagogy of the Oppressed*, Penguin Education, 1972.
- Green, J. and Chapman, A.: The British Community Development Project: Lessons for Today, *Community Development Journal*, Vol. 27, No. 3, pp. 242-258, 1992.
- Gulbenkian Foundation, Community Work Study Group: *Current Issues in Community work*, Routledge and Kegan Paul, 1973.
- Hall, S.: *The Hard Road to Renewal*, Verso Press, 1988.
- Hatton, K.: *Turning the World up-side down: Empowerment and Collective Action*, Unpublished MSc Dissertation, 1991.
- Hatton, K. and Nugent, C.: Empowerment: Professionalism Achilles Heel, Paper presented to the "Facing the European Challenge-The Role of the Professions in a Wider Europe", Conference at Leeds University, July 1993.
- Harrison, L. et al: Race, Ethnicity and Community Development, *Community Development Journal*, Vol. 30, No. 2, pp. 144-157, 1995.
- Jacobs, S.: Community Action and the Building of Socialism from Below-A Defence of the Non-Directive Approach, *Community Development Journal*, V. 20, 1984.

- Καραγκούνης, Β.: Μικτές Οικονομίες Πρόνοιας: Μια Εναλλακτική Λύση στην Κυριαρχία του Κράτους: Κοινωνική Εργασία, τ. 43, σ. 167-179, 1996.
- Lambert, J.: Political Values and Community Work Practice, in Gurno, P. (ed) Political Issues and Community Work, Routledge and Kegan Paul, 1978.
- Lee, B. and Weeks, W.: Social Action Theory and the Women's Movement: An Analysis of Assumptions, Community Development Journal, Vol. 26, No. 3, pp.220-226, 1991.
- Lees, R. and Mayo, M.: Community Action for Change, Routledge and Kegan Paul, 1984.
- Loney, M.: Community Work, in "Ethnic Minorities and Community Work", The Open University, 1982.
- Manning, B. and Ohri, A.: Racism-The Responce of Community Work, in Ohri, A. et al (eds) Community Work and Racism, Routledge and Kegan Paul, 1982.
- Mayo, M.: Beyond CDP: Reaction and Community Action, in Brake, M. and Bailey, R. (eds) Radical Social Work and Practice, Edward Arnold, 1982.
- Mayo, M.: Community Work, in Harvey, C. and Philpot, T. (eds) Practising Social Work, Routledge, 1994a.
- Mayo, M.: Communities and Caring, The Mixed Economies of Welfare, St. Martin's Press, 1994b.
- Nieborg, s. and Vos, K.: Learning in Community Work, Community Development Journal, Vol. 18, No. 1, pp. 33-41, 1983.
- Rees, S.: Achieving Power, Allen and Unwin, 1991.
- Simpson, A. and Williams, W.: Community Education and Community Action, in Fletcher, C. and Thompson, N. (eds) Issues in Community Education, The Falmer Press, 1980.
- Smith, J.: Hard Lines and Soft Opinions: A Critism of Some Left Attitudes to Community Work, in Curno, P. (ed) Political Issues and Community Work, Routledge and Kegan Paul, 1978.
- Thomas, D.: Community Work, Social Change and Social Planning, in Curno, P. (ed) Political Issues and Community Work, Routledge and Kegan Paul, 1978.
- Thomas, D.: The Making of Community Work. Allen and Unwin, 1983.
- Vass, A.: The Myth of a Radical Trend in British Community Work: A Comparison of statutory and Voluntary Projects, Community Development Journal, Vol. 14, No. 1, pp. 3-12, 1979.
- Weatherley, P.: Class Struggle and the Welfare State, Critical Social Policy, Summer 1988.